

Vallási magatartás a multietnikus Vajdaságban

Hipotézis:

Szerbiában/Vajdaságban a lakosság nemzeti és vallási hovatartozása között jelentős összefüggés található. Az „*etnikai*” és a „*vallási*” is összekeveredik, egymást kiegészíti. A vajdasági magyarság kisebbségi léte „kedvez” az egyházakhoz és a valláshoz való kötődés intenzitásának, mivel a *vallásgyakorlás egyike a nemzeti identitást erősítő tényezőknél.*

Bevezető gondolatok

Számos vallásszociológiai kutatás bizonyította, hogy a **vallásnak és az egyházi szervezeteknek jelentős befolyásuk van az egyéniség kialakulásában és az ember identitástudatának kifejlődésében.** Ugyanakkor a vallási egyesületek és maga az **egyház hatni képes a közösségi tudat kialakítására is.** A vallási életben való részvétel Szerbiában jelentheti egy adott specifikus környezetben valamely etnikai közösséghez való tartozás formáját is. Az ember pusztán jelenléte például egy vallási ünnepségen korántsem azt bizonyítja, hogy őszinte hívő, de azt már igen, hogy nemzeti közösségével szoros kapcsolatban áll. Gondoljunk csak arra, hogy a vallási ünnepségeken miért szokás népviseletbe öltözni, a zsoltárokon kívül pedig miért szoktak népéneket, sőt a vajdasági magyarok esetében a magyar himnuszt énekelni.

A nemzeti identitástudat, mint az egyénre vonatkoztatható ismérv, valamint a nemzeti közösséghez való tartozás, mint szociálpszichológiai jelenség, szoros kapcsolatban van a vallással. Vajdaságban a magyar nemzet már nyolc évtizede él kisebbségben, vegyes nemzeti összetételű területen. Az ilyen sajátos körülmények közepette különösen a szórványban nem elegendő csak a múltra vagy a közös nyelvre és szokásokra hivatkozni. A **nemzeti identitástudat megőrzésében összefogó erőként kell hatnia a vallásnak is.** A legutóbbi jugoszláv belháború következményeként az egyes népek és nemzetek megmaradásuk miatti aggodalmukban felismerték a nemzeti hovatartozás, ezzel együtt pedig a valláshoz való tartozás jelentőségét. A Vajdaságban a "kisebbségvédő egyház"-aknak az volt a szerepük, hogy a megbékélést hirdessék, lelki vigaszt nyújtsanak az aggódó, vagy csalódott embereknek.

1. Vajdaság lakosságának vallásossága az adatok tükrében

A szekularizáció hatására a második világháború után mind többen vallották, hogy ateisták, tehát hogy nincs vallásuk, miközben nemzeti hovatartozásukhoz ragaszkodtak, vagy egyszerűen jugoszlávnak mondták magukat. 1953-ban az akkori Jugoszlávia területén a lakosság 13%-a hitetlennek vallotta magát. A politikai és nacionalista események hatására azonban 1991-ben a lakosoknak mindössze 2%-a vallotta magát ateistának. Legtöbben csatlakoztak nemzetük hagyományos vallásához, a politika újra megosztotta az embereket vallásuk szerint is.

---

¹ A szerző egyetemi tanár az Újvidéki Egyetem szabadkai Közgazdaságtudományi Karán, e-mail: irengm@tippnet.co.yu. a Magyarorsággutató Tudományos Társaság elnöke, Szabadka

Vajdaságban a lakosság vallási összetétele igen heterogén képet mutat, de majdnem ugyanazt, amit a nemzeti hovatartozásnál észlelünk: legtöbb a pravoszláv, vagyis a szerb-montenegrói (a lakosságnak csaknem a 69%-a), őket a katolikusok követik (20%, a magyarok, horvátok); a harmadik helyen a protestánsok állnak, a lakosságnak mintegy 3,5%-át képezik. A muzulmán vallásúak száma jelentéktelen.

1. táblázat: Vajdaság lakossága vallási hovatartozása - 2002

Összes	muzulmán	katolikus	pravoszláv	protestáns	egyéb	nem nyilatkozik	ateista	Ismeretlen
2031992	8 073	388 313	1 401 475	72 159	5 367	101 144	12 583	42 876
100%	0,39%	19,20%	68,97%	3,55%	0,26	4,97	0,61	2,11

Forrás: Szerbiai Statisztikai Hivatal: Stanovništvo 3, Veroispovest, maternji jezik i nacionalna etnička pripadnost prema starosti i polu, Podaci po opština, Beograd. 2003. májusa, 12 oldal

A népesség-összeszámláláskor (2002) a vajdaságiak majdnem 5%-a nem nyilatkozott vallási hovatartozása felől és több mint 2%-uknál ismeretlen maradt ez az adat (majdnem másfélszáz ezer ember). Feltehetően közöttük vannak az ateisták egy része, vagy a vallási identitásukban bizonytalan személyek. A magyarok 88% római katolikus (kb. 230 ezer), nem egész 6%-a protestáns (ebben van kb. 15 ezer református és 10 ezer evangélikus).

Azon túlmenően, hogy ma Vajdaságban viszonylag kevesen vallják magukat ateistának, (0,61%) megállapíthatjuk, hogy a vallásosság (de nem feltétlenül a buzgó hithűség) és a **vallási tudat fejlődése növekvő irányt mutat**. Néhány évtizeddel korábban szinte minden vallás-szociológiai kutatás arra a következtetésre jutott, hogy a vallásos emberek a társadalom marginalizált csoportjai.² Még a hatvanas évek liberálisabb időszakában is azt magyarázták a párhű szociológusok, hogy a szekularizáció a vajdasági környezetben olyannyira tömegessé vált, hogy a lakosság 22% az ateista. Akkor a ritkaságba menő kérdőíves adatgyűjtemények szigorú kritériumot szabtak a vallásosság megállapítására. Ha valaki nem járt templomba, nem ismerték el vallásosságát, de a templomba állami alkalmazott, párttag, pedagógus be se tehetette a lábát. 1975-ben megállapították, hogy vallási megnyilvánulások már csak a falvakban, az idősek, a parasztság és a nők körében van. A kilencvenes évek balkáni társadalmi zűrzavarában a helyzet megváltozott, hiszen ma újra viszonylag nagyszámú városi ember jár templomba, az értelmiségiek, sőt a fiatalok is.

2. A hitélet alakulása a Délvidéken

A nemzeti kisebbségek hitéletükben nemcsak azért küzdenek, hogy az istentiszteletet saját anyanyelvükön hallgathassák, hanem sok egyéb vallási és ugyanakkor nemzeti sérelem ellen is, ami éri őket. **Jellemző a vallási jellegű sérelmekre, hogy összetartó hatásuk van**, hisz még azokat is sújtják, akik nem egyházas beállítottságúak. Például, egy-egy vallási esemény betiltása, korlátozása általános etnikai ügygé minősül, és szélesebb köröket érint, mint hinnénk. Szerbiában és a volt Jugoszlávia területén is, a legújabb belháború következményeként újra a felszínre kerültek a korábbi problémák és sérelmek. Hadd említsek néhány jellegzetes **problémakört**:

² Lásd: Sergej Flere tanulmányát a Sociologija folyóiratban: Dekompozicija religiozne svesti kao oblik procesa ateizacije, Kiadó: Jugoslovensko udruženje za sociologiju, Beograd, 1977. br. 4. 597-620 o.

1.) Egészen a közelmúltig jellemző volt, hogy az **állam nem találja meg a kellő mércét az egyház ügyeibe való beavatkozáskor. Vagy eltúlozza azt, vagy kizárja az egyház az állampolitikából.** Egyik oldalról, az államvezetés szerb hegemoniai törekvésekkel **biztosította a pravoszláv egyház dominálását** ezen a területen, vagyon-visszaszármaztatását is elkezdte, sőt a koszovói egyházi értékek védelme sorkérdésként kezelt; másrészt viszont a **nem pravoszláv templomok és egyházak védelme elhanyagolt.** Vajdaságban a Magyarországtól elcsatolt katolikus egyházmegyék korábbi egyesületi hálózatát még az első világháború után felszámolták, később, a szocialista államosítás során elkobozták az egyház vagyonát is, a tanulmányi alapokba elkülönített pénzt, betiltották a hitoktatást.

2.) A 2001 évi hatalmi fordulat után, a következő iskolaévben már bevezetik az iskolákba a fakultatív **hitoktatást**, de domináns hatása újra a pravoszláv egyháznak van, vagyis az iskolanaptárban a szerbség hagyományos nemzeti ünnepei kerülnek előtérbe, mint például a Szent Száva nap kötelező megünneplése. Néhány évvel később, a hitoktatás vagy az etika tantárgyak kötelezően választhatók lettek alap- és a középszintű oktatásban is. Ma a hivatalos szervek elnézők a katolikusok heti egyórás hitoktatásával szemben. A magyar gyerekek (főleg az általános iskola alsó osztályosai) nagyobb százaléka rendszeresen jár hittanra (a templomba, vagy az iskolában), áldozik és bérmálkozik.

3.) Vajdaságban **lelkészhiánnyal, a papok elöregedésének és túlterheltségének a problémájával** kell szembenézni³.

4.) Az anyanyelv használata a hitélet gyakorlásában a második vatikáni zsinat után példamutató volt a régióban. A **többsz nyelvű környezetben a liturgia néha nem két, hanem még annál is több (magyar, horvát, szlovák) nyelven folyik.** Bácskában főleg a bunyevác-magyar kombináció a gyakori. Előfordul, hogy a különböző nyelvű misék váltogatják egymást, de megesik az is, hogy egyazon misén, több nyelven beszél a pap a hívőknek⁴.

5.) Vajdaság területén, évszázadokon át **népvándorlások**, ki- és betelepítések folytak. A sok nemzet együttélése **vegyes házasságokhoz** vezetett, ami megnehezítette a homogén vallású családok kialakulását. Ahol a szláv nyelv dominált, ott főleg a pravoszláv vallás került előtérbe (szerb-magyar és montenegrói-magyar házasságok). A vallási közömbösség, sőt az ateizmus is éppen az ilyen családokban jelentkezett, hisz a gyermeket nem tudták hova tartoznak⁵.

3. Etnikus vallások⁶ a gyakorlatban

A vallás etnikus jellegét a társadalmi gyakorlatban nyilvánvalóan fel lehet fedezni. Idézek Papp Richárd interjúalanyainak nyilatkozatából⁷ „*Mi itt Vajdaságban keresztények vagyunk és*

³ A második világháború után a régi szabadkai Paulinum (klasszikus gimnázium, papnevelde) épületét katonai kórházzá alakították át, majd elkobozták (1958. évi államosítás). A kis szemináriumi magángimnáziumi képzés Szabadkán 1962-ben kezdődött ismét. Az épület 1965-re készült el, amit mostanában bővítettek ki. Az előadások horvát nyelven folynak, magyar anyanyelvi képzéssel.

⁴ Találkoztam olyan magyar középkorú vagy idősebb hívővel is, aki csak bunyevácul/horvátul tudott folyékonyan imádkozni vagy gyónni; ugyanakkor megtörténik horvát anyanyelvű személlyel is, hogy csak magyar nyelvű hitoktatásban részesülhetett a legközelebbi templomban.

⁵ Észak-Bácskában a horvát-magyar házasságokban született gyermek katolikus lett, mert mindkét nemzet nagy része római katolikus hitvallású

⁶ Lásd Papp Richárd tanulmányát: Etnikus vallások a Vajdaságban? Kisebbségkutatás folyóirat, 2001/3, 10 szám: 415 oldal. A budapesti MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet munkatársa vajdasági kisvárosokban mélyinterjúkat kutatásokat végzett

⁷ „Magyar” és „szerb” egyházak a Vajdaságban – a vallásosság kulturális-társadalmi dimenziói két vajdasági településen, Feketicsen és Zentán. (Kisebbségkutatás, Budapest 2002.)

magyarok, a magyar az keresztény, ha református, ha katolikus, nem számít.” „Mi itt Zentán a kisebbségben úgy tudtunk fennmaradni, hogy őriztük a katolikus vallást a szerbekkel, meg a kommunistákkal szemben, ez őrzött meg minket és ma is ez tart fenn.” Egy másik nyilatkozat: „Itt Feketicsen, ha református vagy, magyar vagy, ha magyar vagy református vagy, kevesen hagyták el ebből valamelyiket, de ha az egyik elhagyódott jött vele a másik is, meg a falu sem hagyta azt magában.” Az egyik zentai katolikus pap így hasonlította össze a „magyar egyházakat” és a „szerb egyházat”: „A pravoszlávoknál más az összetartó erő. Náluk a megdönthetetlen például a slava⁸, a családi búcsú. Hívő vagy hitetlen, akkor is jön a pap a kalácsot megszegni, a vizet megáldani. Náluk az tekintély, hogy ő egy évben a templomnak a komája. Anyagi hozzájárulás valamilyen szinten, akkor ő a tekintély abban az évben. Ő náluk ez nagyon szigorúan kötődik ahhoz, hogy vallás és nemzet. Ő azt az egyházat támogatja, mert ő szerb. Sem a katolicizmus, sem a reformátusság nem egy magyar jellegű dolog, elvben sem. A katolikus egyház minden nyelvű egyház. Nemcsak magyar. Vannak benne magyar sajátosságok, mint ahogy mi magyarok vagyunk katolikusok, de ez nem zárja ki, hogy vannak katolikus arabok, néger, albánok. A szerb az nemzeti egyház. Talán a szerb pravoszláv egyház a »leg« ebben”.

Mindkét tartalom az „etnikai” és a „vallási” is összekeveredik, egymást kiegészíti a saját kultúra megélése és az önazonosság-tudat megfogalmazásának terein egyaránt. Összetett „etnikus-vallási” jelenségekkel találkozunk⁹. Egy magyar beszélgetőtárs így utalt erre: „A szerbek vallási és nemzeti alapon is elkülönülnek. Nehéz a kettőt szétválasztani. Tehát ők Szerb Pravoszláv Egyház. Ők más szemmel néznek erre. Nemzeti egyház. Ő azt mondja, hogy az is pravoszláv, aki nincs megkeresztelve, ha szerb.” Miért maradhatott meg az ateizmus évtizedei alatt is ilyen fontosnak a szerbek életében a slava? Az interjúalanyok válaszai: „Meg kellett és meg kell maradnia, mert a slava a szerbséggel egyenlő.” „Szerbnek lenni azt jelenti, hogy slavád van.” „Ez tartja össze a családokat ma is, de azzal is, hogy tudod, a szomszédban is van slava, és ettől közösségi a dolog.” „Sokan mondják közülünk, hogy fontosabb a slava, mint az egész pravoszláv hit.” A munkahelyekről a slava napján eltávozhat az a családtag, akinek ez a nap ünnep (pl. Djurdjevdan – György névnap, majdhogynem a szerbek nemzeti ünnepe).

Vajdaságban a római katolikusok másképpen élik meg felekezeti hovatartozásukat. Ide tartoznak a magyarok és a horvát közösség. A két kisebbségnek közös plébániái, imaközösségei is vannak főleg Észak-Bácskában. Vajon a közös kisebbségi lét és a közös felekezet közelebb hozza-e egymáshoz, összekapcsolja-e ezt a két etnikumot? Egy magyar katolikus vallási vezető így nyilatkozott: „A horvátokkal egy székérben vagyunk befogva. Ugyanaz a katolikus egyház, ugyanaz a püspökség, püspök. Teljesen más rivalitás jelenik meg. Az, hogy melyik nyelv lesz a többségben, előnyben, melyik lesz az egyház hivatalos nyelve, a papképző. Itt jelentkezhettek nacionalista fogások, hogy a másik rovására nyerjen előnyöket. Ez mindig hullámozó. Pillanatnyilag kevesebb ez a küzdelem, mert eléggé semleges a püspökünk, aki se a magyarságért nem áll ki, se a horvátokért, mert nem horvát.” Az interjúrészletből kiolvashatónak tűnik, hogy a közös kisebbségi és felekezeti azonosság háttérében álló konfliktusforrás egy másfajta „rivalitás” jelenléte. A vallási hasonlóságok nem elegendők a nemzeti/nyelvi közeledéshez. A vallási vezetők főleg a saját etnikus-kulturális jellemzőinek az apólói.

⁸ A slava (olvasd szláv) névnaphoz kötődő családi hagyományörző búcsú/ünnepség, amikor a családtagok a munkából is kimaradhatnak.

⁹ Papp Richárd fogalmi megjegyzései

4. Vallásosság a magyarok körében - az empirikus adatok tükrében¹⁰

Keressük a vallás fontosságát a vajdasági felnőtt magyarok értékrendjében. A felkínált értékskálán (1-nem fontos, 5-nagyon fontos) a megkérdezett alanyok különböző dolgok/fogalmak közül választhattak. A válaszadók legtöbbször a következő dolgokat értékelték, persze különböző fontosságot jelölő osztályzással: pénz, család, vallás, munka, erkölcs. A legmagasabb átlagjegy a 2,8, a legalacsonyabb 1,3 volt. A mintában érezhetően felfedezhető a vállalkozói hajlam, a nemmateriális értékek megbecsülése. A létfenntartás áll a központban nem pedig a béke, család, szerelem, vagy a barátság. A véleményezés összesített átlagjegyei így alakulnak: a 2,8 átlagjeggyel szerepel a közösségi élet fontossága, majd következnek a létproblémák, pl. hogy mindig megszerezhesse, amit akar, vagy a változatos élet. A vallás 2,4 átlagjeggyel viszonylag magasan szerepel, de a vezetésre és döntésre való jog is azonnal ezt az értéket követi. A szépség világa és az Istenben való hit még a 2 érték felett van, a többire a válaszadók kevesebbet adtak. 2-est kaptak még a következő fontos dolgok: a siker, a szakmai érvényesülés, hogy mindig elérjük céljaink, hogy segíthessünk másokon, hogy tiszteletben tartsuk mások véleményét, a mértékletesség.

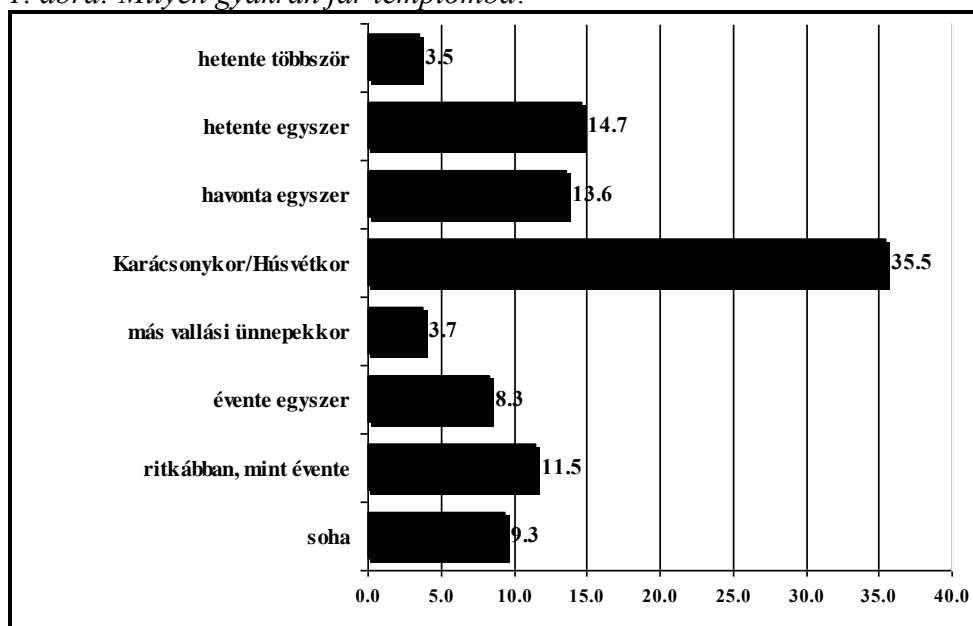
2. táblázat: Az értékek átlagjegyei a magyarok körében – 2007

értékek	átlagjegy
1. közösségi problémákkal foglalkozzon	2,8
2. mindig megszerezhesse, amit akar	2,5
3. változatos élet	2,5
4. vallás	2,4
5. vezetésre és döntésre való jog	2,3
6. szépség világa	2,2
7. Istenben való hit, mint erőforrás a mindennapokban	2,1
8. segíthessen másokon	2,0
9. mértékletesség	2,0
10. siker	2,0
11. szakmai érvényesülés	2,0
12. tiszteletben tartsa mások véleményét	2,0
13. mindig elérje céljait	2,0
14. hagyományok	1,9
15. önmegvalósítás	1,9
16. magyarsága	1,9
17. pénz	1,8
18. erkölcsösség	1,8
19. munka	1,7
20. személyes szabadság	1,7
21. megbecsülés	1,7
22. jó viszonyban lenni az emberekkel	1,6
23. igaz barátság	1,5
24. szerelem, boldogság	1,4
25. család	1,3
26. békés világ	1,3

¹⁰ A KárpátPanel 2007 kutatás szereplői: MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet (Magyarország, főpályázó), Max Weber Társadalomkutató Alapítvány (Erdély-Románia), Magyarorsággutató Tudományos Társaság (Délvidék-Szerbia), Fórum Kisebbségkutató Intézet (Felvidék-Szlovákia), Limes Társadalomkutató Műhely (Kárpátalja-Ukrajna). A kutatás célja: megismételhető identitás-felmérés és időszerű magatartásvizsgálat. Módszertana: 380 fős minta, a háztartásokban többlépcsős véletlen kvótás mintavétel (a személyek kiválasztása a korcsoportok és nemi összetétel betartásával). 17 községben végeztünk kérdőívezést, ami 26 települést ölelt fel.

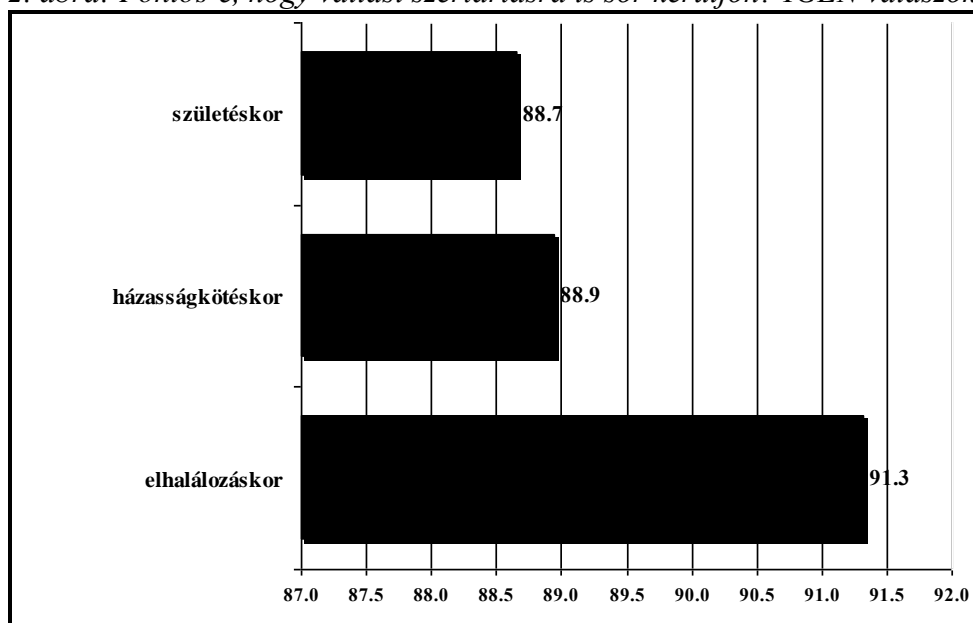
A templomba járási szokások megfelelnek a korábbi kutatáseredményeknek: a vajdasági magyarok fele évente jár misére, vagyis 35,5%-a főleg Karácsonykor és Húsvétkor megy el a templomba, de ha ehhez hozzáadjuk azokat, akik évente egyszer, vagy még ritkábban járnak templomba (20%), akkor ez a válaszadók többsége. Mindössze 3,5% hetente többször, 14,7% jár hetente, vagy 13,6% havonta rendszeresen templomba. A válaszadók majdnem 10%-a soha se megy el a templomi misére.

1. ábra: Milyen gyakran jár templomba?

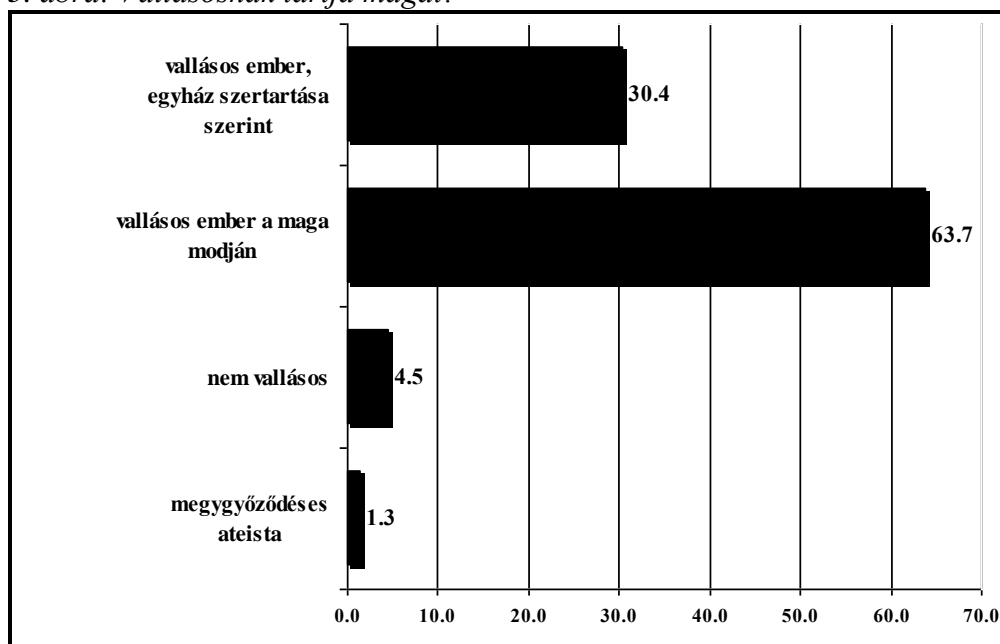
A vallási szertartást fontosnak tartják a vajdasági magyarok, de inkább hagyományból vagy nemzeti szokásként, például elhalálozáskor (91,3%), vagy házasságkötéskor (majdnem 89%), születéskor/keresztelés (88,7%).

2. ábra: Fontos-e, hogy vallási szertartásra is sor kerüljön? IGEN válaszok százalékban.

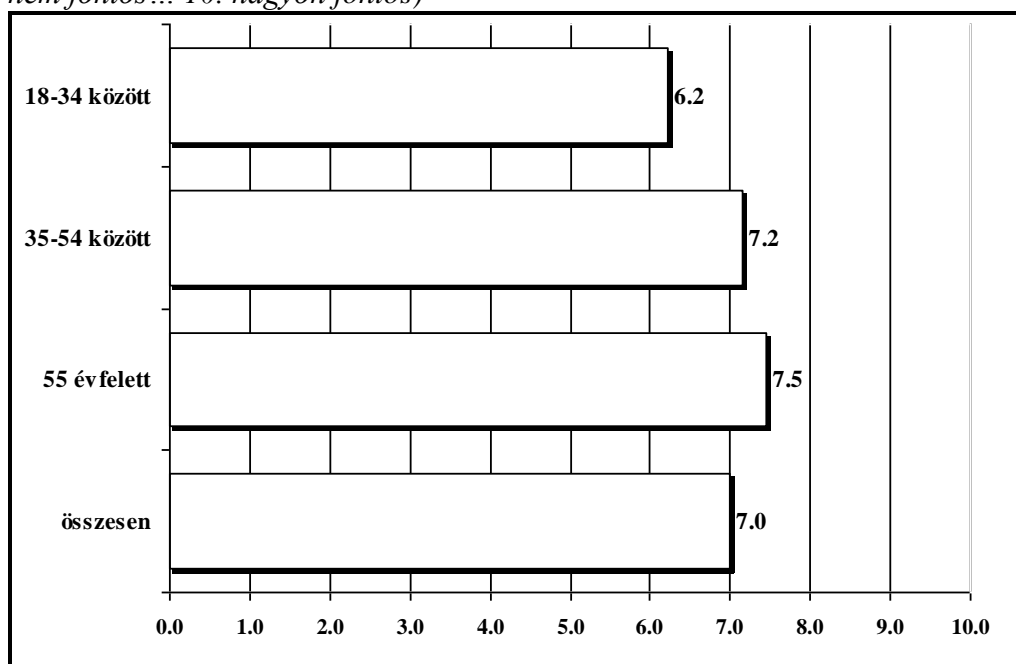
A vallási önbesoroláskor a vajdaságiak 63,7%-a azt nyilatkozta, hogy vallásos ember a maga módján. Mindössze 30% vallásos az egyházi szertartás szerint.

3. ábra: Vallásosnak tartja magát?

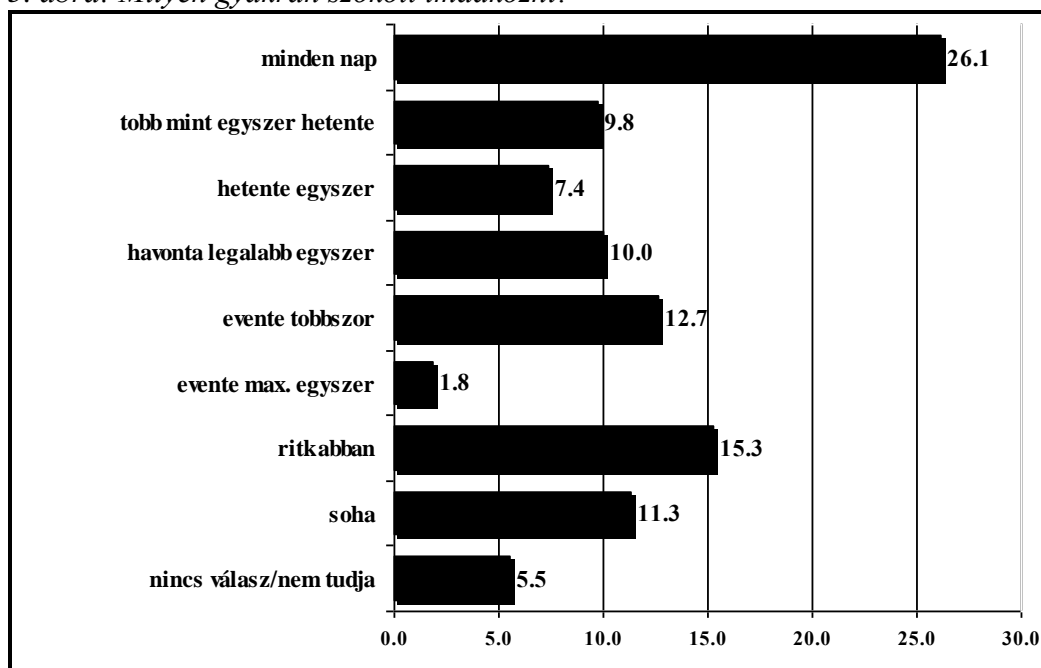
Viszonylag kevés azoknak a száma, akik ateistának vallják magukat, ami kitűnik a következő kérdésből is: az Isten a vajdaságiak életében 7-es fontosságú értéket kapott a tízes értékskálán. Az Isten fontossága a korral nő, de a fiatal és az idős generáció között a megjelölt átlagérték különbsége mindössze 1,3. Az Istenhez való ragaszkodás a fiatalok számára 6,2 átlagjegyet kapott, míg a korosabbaknál már 35 év felett ez az érték hetes felett van.

4. ábra: Mennyire fontos Isten az Ön életében? Átlagok korcsoportok szerint (1. egyáltalán nem fontos... 10. nagyon fontos)

Az imádkozási szokások megegyeznek a vallási magatartásokkal: a vallásosok mindennap imádkoznak (26,1%), a többiek ritkábban, főleg templomba járáskor.

5. ábra: Milyen gyakran szokott imádkozni?

Ha külön figyeljük a **fiatal generáció** vallásosságát ma¹¹, akkor hasonló adatokhoz jutunk. A közelmúlt válságos, félelmekkel telt társadalmi közérzete az embereket családközpontúvá és vallásosabbá tette Szerbiában. A közélettől való menekülés a vajdasági fiatalokat egyrészt családorientálttá tette, de a határon túli magyarok közül mégis a vajdaságiak a legkevésbé templomba járók¹². Arra is van példa, hogy a társadalomban észlelt erkölcsi krízis feloldását nem mindenki találta meg a hitben. Sőt a fiatalok tanúi lehettek, a pravoszláv egyház politizáló, nacionalista törekvéseinek, a muzulmán vallás fanatizmusának is. A vajdasági római katolikus egyház igyekezett bizalmat kelteni, nemzetösszetartó, segítőkész tevékenységével, de az itteni családok már régóta félnek nyíltan kimutatni vallási hovatartozásukat.

Egy viszonylagosan nagyméretű nemzetközi **ifjúság kutatást** a budapesti Nemzeti Ifjúságkutató Intézet megrendelésére végeztük el 2001 őszén¹³. (A magyar nemzetiségű fiatal lakosság 15-28 év közötti számarányának követésével, 24 magyarlakta településen kérdőíveztünk.) A kérdőív számos kérdése között megtalálhatók a vallási identitás kérdéscsoport is. A magyar válaszadók többségét születéskor római katolikus felekezetben keresztelték meg (88%). Csak 2,6% a reformátusok aránya, és a válaszadók mintegy 7,5

¹¹ Lásd Gábrity Molnár Irén és T. Mirnics Zsuzsanna tanulmányát a Mozaik 2001 projektum Gyorsjelentésben, Vajdasági rész, Kiadó Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, Budapest, 2002.

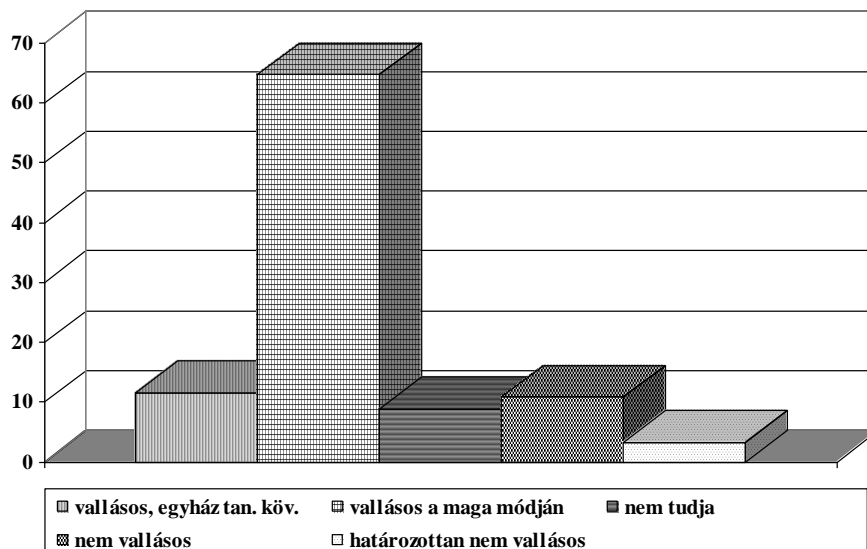
¹² Lásd Tomka-Gereben a Kárpát-medencében végzett kutatásait 2000-ból. A terepmunkát a Magyarságkutató Tudományos Társaság (Szabadka) végezte el.

¹³ A Mozaik 2001 – Kárpát-medencei fiatalok projektum keretében a vajdasági empirikus lekérdezést és adatfeldolgozást a Magyarságkutató Tudományos Társaság koordinálta. A kérdőívzés eredményeként 1526 (1017 magyar és 509 szláv) személy kérdőív adatai kerültek feldolgozásra. A vajdasági magyarok adatainak elemzése képezte a kutatás fő célját, míg a nem-magyar (főleg szláv) csoport tagjai kiegészítő (összehasonlításra alkalmas) mintát alkottak.

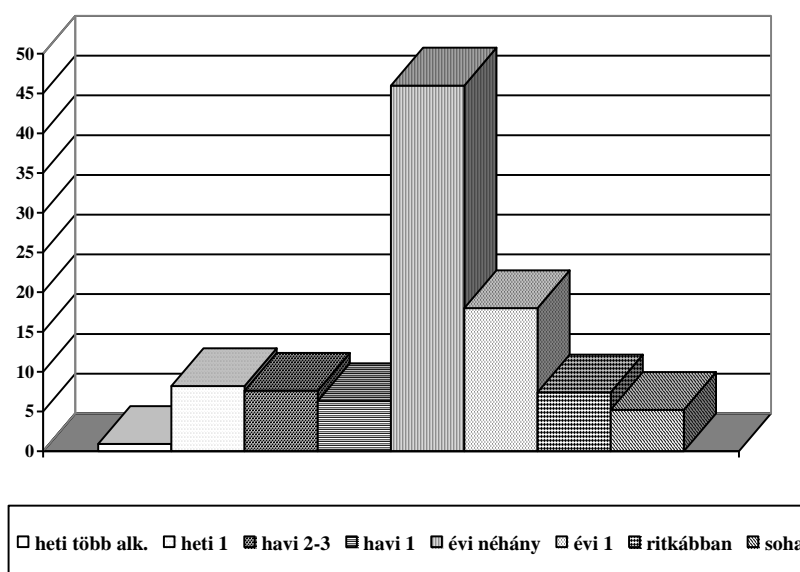
százalékát nem keresztelték meg. A jelenlegi vallásoságnál az őszinte válaszok már a fiatalok 20%-ánál kimutatja, hogy annak ellenére, hogy szülei megkeresztelték, a hitéletben nem igazán vesz részt.

6. ábra: A vallásosság megélésének módja

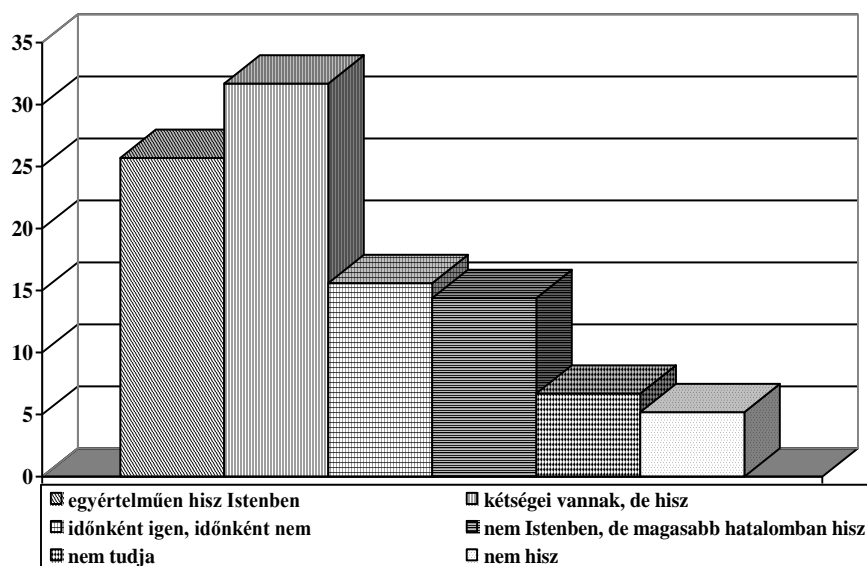
Az ábra szerint, a mintában igen kevesen vallásosak az egyháztanítás szerint (11,6%). Többségben vannak azok, akik „a maguk módján” vallásosak (64%), és jóval kevesebben azok, akik az egyház tanítását követik. Annak ellenére, hogy a fiatalok csoport hovatartozás tekintetében vállalják a vallási közösségben való tagságot, a tanítások követésében már jóval kevésbé elkötelezettek. A fiataloknál inkább a sajátos világkép, a remény a fontos számukra. Az egyértelműen nem vallásos csoportok összesített aránya kb. 14%. Összhangban azzal, hogy a válaszadók többségére nem jellemző az egyház tanításainak követése, hanem inkább a maga módján való vallásosság, a vallásgyakorlás is ritka. A fiatalok majdnem fele csak évente néhányszor látogat el a templomba (46%), és sokan vannak azok, akik még ennél is ritkábban kerülnek a vallási közösségük körébe.

7. ábra: A vallásgyakorlás gyakorisága (templomba járás)

A fiatalok többsége hisz Istenben, vagy legalábbis egy magasabb hatalomban. A határozatlanok aránya 6,7, az ateisták aránya pedig 5,2 százalék. Az egyértelműen istenhívők a minta körülbelül negyedét teszik ki, a kételkedők, de emellett magukat istenhívőknek mondók aránya a legmagasabb. A magasabb hatalomban hívők számottevő kisebbséget alkotnak (14,4%).

8. ábra: Az Istenben való hit foka

A vajdasági magyar népcsoport igazolja a tételt, hogy a kisebbségi lét általában „kedvez” az egyházakhoz és a valláshoz való kötődés intenzitásának, mivel a *vallásosság és a vallásgyakorlás általában egyike a nemzeti identitást erősítő tényezőknél*. A lefolytatott vallásszociológiai kérdőíves vizsgálat (2007) a vajdasági felnőtt lakosság körében, vallásosabb helyzetre utalt, mint a 2001-ben megkérdezett fiatalok (15-28 év között) véleményének elemzése. A fiatalok ugyan szintén vallásosnak vallják magukat, de a templomba járás és a vallásgyakorlás legtöbbször részére idegen.

Összefoglaló:

1. Szerbiában/Vajdaságban a lakosság **nemzeti és vallási hovatartozása között jelentős összefüggés van. Jellemző a vallási jellegű sérelmekre, hogy összetartó hatásuk van, hisz még azokat is sújtják, akik nem egyházas beállítottságúak.**
2. Vajdaságban mindkét tartalom az „etnikai” s a „vallási” is összekeveredik, egymást kiegészíti a saját kultúra megélése és az önazonosság-tudat megfogalmazásának terein egyaránt, így **összetett „etnikus-vallási” jelenségekkel találkozunk. Az egyház „kiszorulása” nem jelenti a rítus jelentőségének elhalványodását, mert ezek a jelenségek nemzeti hovatartozásuk meghatározói is.**
3. Amikor a belháború sújtotta jugoszláv társadalomban összeomlottak az évtizedekig fennálló szocialista, majd nacionalista értékszintek, valamennyien afféle **légüres térben találták magukat: egyrészt az ideológia- és világnézetvesztés hatott, másrészt a korábban meglevő és most hiányzó szociális biztonság miatt, valamint a mérhetetlen bizonytalanság, a gazdasági válság és a háborús veszély miatt.** Az addigi értékrend felbomlása az embereket

elfordítja a bizonytalan nyilvánosságtól és a család, vallási kiscsoportok, szűk baráti kör felé fordul.

4. Vajdaságban kevesen vallják magukat ateistának, de a felnőtt magyar lakosság fele csak évente jár misére és mindössze kb. 20% hetente. A vallási szertartást fontosnak tartják, de inkább *hagyományból vagy nemzeti szokásként*. A vallási önbesoroláskor a vajdaságiak 63,7%-a azt nyilatkozta, hogy vallásos ember a maga módján és mindössze 30% vallásos az egyházi szertartás szerint.

5. A vajdasági fiatalok elmúlt tizenöt éve tele volt ellentmondásokkal, a lehetőségek megvonásával, problémákkal. A közéletből való menekülés a fiatalokat is családorientálttá tette, de ettől **még nem lettek szorgalmas templomba járók**. A társadalomban észlelt erkölcsi krízis feloldását nem mindenki találta meg a hitben, még akkor sem, ha „divat lett” a templombajárás.

6. A vajdasági magyar népcsoport is igazolni látszik a tételt, hogy a kisebbségi lét általában kedvez az egyházakhoz és a valláshoz való kötődés intenzitásának, mivel a vallásosság és a vallásgyakorlás általában - és ezt vajdasági vizsgálatunk ismételten és konkrétan is megtapasztalta - egyike a nemzeti identitást erősítő tényezőknek.

A szerző publikált tanulmányai vallásszociológia témában:

1. **A nemzeti és vallási tudat egybefonódása a Délvidéken**, In.: Távlatok (A magyar jezsuiták folyóirata), Budapest 1997, 6. szám.
2. **A nemzeti és vallási tudat egybefonódása a Délvidéken**, In.: Létünk folyóirat, Forum, Újvidék, 1997, 3-4 szám.
3. **A jugoszláv (vajdasági) lakosság hitéletének alakulása**, In.: Multikulturalizmus folyóiratban, KLTE Szociológia Tanszék, Debrecen, 1998.
4. **A fiatalok vallási élete a rendszerváltás idején a Vajdaságban**, megjelent az Új Kép Pedagógusok és szülők folyóirata, Vajdasági Módszertani Központ, Szabadka, 1998. decembere, I/6 szám.
5. **Vajdaság**, In.: Mozaik 2001- Gyorsjelentés, társszerzővel a Magyar fiatalok a Kárpát-medencében című tanulmánykötetben, Szerk.: Szabó Andrea, Bauer Béla, Laki László, Nemeskéri István. kiadó: Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, Budapest, 2002.
6. **A vallás és az egyház a vajdasági magyarság körében**, Távlatok 3, a Nyitott Távlatok civil szervezet folyóirata, Szabadka, II évf. 1. szám, 2004. július. 108-118 oldal
7. **Van-e a délvidéki értelmiségnek vallásos magatartása?** In.: Aracs, A délvidéki magyarság közéleti folyóirata, Logos Tóthfalu, 2005 dec. 24. V. évf. 3-4 szám. 39-43 oldal.
8. **Vajdasági egyházak, vallásgyakorlási nehézségek**, In.: Közérzeti barangoló, a Magyarságkutató Tudományos Társaság könyvsorozatot 11, Szerk: Gábrity Molnár Irén, Mirmics Zsuzsa, Kiadó: Magyarságkutató Tudományos Társaság, Szabadka, 2005. 91-106 oldal.

Egyén használt irodalom:

1. Sergej Flere, Dekompozicija religiozne svesti kao oblik procesa ateizacije tanulmánya a Sociologija folyóiratban; časopis Jugoslovenskog udruženja za sociologiju, Beograd, 1977. br. 4. 597-620 o.
2. D. Pantić, Jugoslavija na kriznoj prekretnici, In.: Ljiljana Baćević könyvében: Institut društvenih nauka, Beograd, 1991.
3. Zagorka Golubović és munkatársai: Društveni karakter i društvene promene u svetlu nacionalnih sukoba, Kiadó: Filip Višnjić, Beograd, 1995.
4. Jovan Komšić: Šanse interkulturalizma i iskušenja etnodemokratije, Kiadó: Otvoreni univerzitet Subotica, 1997.
5. Ilić Vladimir, Cvijić Slobodan: Nacionalizam u Vojvodini, Kiadó: Gradska Narodna biblioteka, Zrenjanin, 1997.

6. Tomka Miklós - Zulehner, Paul M: Religion in den Reformländern Ost(Mittel)Europas. Ostfidern, Schwabenverlag 1999.
7. Tomka Miklós - Zulehner, Paul M: Religion im gesellschaftlichen Kontext Ost(Mittel)Europas. Ostfildern, Schwabenverlag 2000.
8. Gereben Ferenc: A vajdasági magyarok nemzeti és kulturális identitása, In.: Kisebbségkutatás, Minorities studies and reviews, Budapest, 2001
9. Gereben Ferenc: A vajdasági magyarok nemzeti és vallási identitása, In.: Kisebbségkutatás, Minorities studies and reviews, Budapest, 2002
10. Gereben Ferenc: A vajdasági magyarok nemzeti és kulturális identitása, Nemzet és haladás, A magyarság helyzete XXI. században, Stratégiai füzetek 1. (Szerk.: Hódi Sándor), Kiadó: Logos, Tóthfalu, 2002
11. Papp Richard: Etnikus vallások a Vajdaságban? Kiadó: MTA, Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete és Gondolat Kiadó Kör, Budapest, 2004.

Rezümé

Vallási magatartás a multietnikus Vajdaságban

Szerbiában a lakosság **nemzeti és vallási hovatartozása között jelentős összefüggés található. Jellemző a vallási jellegű sérelmekre, hogy összefogó hatásuk van, hisz még azokat is sújtják, akik nem egyházas beállítottságúak.** Egy-egy vallási mozgalom betiltása, korlátozása általános etnikai ügyé minősül, és szélesebb köröket érint, mint hinnénk. Vajdaságban mindkét tartalom az „etnikai” s a „vallási” is összekeveredik, egymást kiegészíti a saját kultúra megélése és az önazonosság-tudat megfogalmazásának terein egyaránt, így **összetett „etnikus-vallási” jelenségekkel találkozunk.** A vajdasági magyar népcsoport is igazolni látszik a tételt, hogy a kisebbségi lét általában kedvez az egyházakhoz és a valláshoz való kötődés intenzitásának, mivel *a vallásosság és a vallásgyakorlás egyike a nemzeti identitást erősítő tényezőknek.*

Resume

Religious behaviour in the multiethnic Vojvodina

There is an important **relationship** between people's national and religious identity in Serbia. Typically religious type of **offences have a cohesion effect on the community**, for the reason that even those feel offended who do not have a religious attitude. The prohibition and restriction of some religious movements transform into ethnical issues, and affects a much more people than one would expect. Both the concepts of 'ethnical' and 'religious' often overlap each other and complete each other in Vojvodina, therefore a complex ethnical-religious phenomenon can be observed. The thesis seems to be relevant in case of the Hungarians in Vojvodina, namely that the minority existence usually strengthens the attachments to the church and religion, for the reason that religion and its practice is one of the factors that confirms national identity.